

Självständigt arbete krigsvetenskap (15 hp)

<i>Författare</i>		<i>Program/Kurs</i>
Mj Anders Malm		SA HT 2009
<i>Handledare</i>		
Kk Marcus Mohlin, Övlt Håkan Sköld		
	<i>Beteckning</i>	
<p>Nationell handlingsfrihet, en begreppsanalys</p> <p>Försvarsmaktens slutrapport från perspektivplaneringen 2007 innehåller ett avsnitt vilket avhandlar strategiskt samarbete med andra stater. Flera områden, vilka berör Försvarsmaktens operativa förmåga, identifieras som lämpliga för samarbete med de nordiska länderna. I detta sammanhang uttrycker Försvarsmakten ett bibehållande av nationell strategisk handlingsfrihet trots att uppbyggnaden av den operativa förmågan föreslås delas mellan olika länder. Uppsatsens problem och syfte tar sitt avstamp i ovan beskrivna sammanhang. Detta sker genom att undersöka vad begreppet handlingsfrihet kan sägas betyda när det uttrycks i sammanhang av mellanstatligt samarbete. Resultatet av begreppsanalysen visar att handlingsfrihet i den aktuella kontexten innefattar en för aktören inre kamp kring mål och medel samt en kamp mot de begränsningar traditioner och lagar ger. Vidare innehåller begreppet en yttre kamp syftande till att optimera åtgärder för att undersöka motståndarens intention.</p> <p>Nyckelord: Handlingsfrihet, mål, medel, mellanstatligt, operativ förmåga, begreppsanalys, idéanalys</p>		

National freedom of action, a conceptual analysis

The Armed Forces' final report from the perspective planning in 2007 contains a section which deals with strategic cooperation with other states. Several areas, which affect the Armed Forces operational capability, are identified as suitable for collaboration with the Nordic countries. In this context, the Armed Forces express maintenance of national strategic freedom of action, while building the operational capacity would be allocated between different countries. The essay's problem and objective takes its starting point in the context described above. This is done by examining what freedom of action can be said to mean when it is expressed in the context of intergovernmental cooperation. The result of the conceptual analysis shows that freedom of action in the current context includes an internal struggle about means and ends, and a struggle against the limitations provided by traditions and laws. The result also makes the notion of an external struggle that is aimed at optimizing measures to investigate the opponent's intentions.

Key words: Freedom of action, end, means, international co-operation, operational capacity, conceptual analysis

Självständigt arbete krigsvetenskap (15 hp).....	1
Del 1.....	4
Bakgrund.....	4
Problemformulering.....	4
Syfte.....	4
Vetenskapsteoretisk grund samt metod.....	5
Frågeställningar.....	6
Material, urval och avgränsningar.....	7
Disposition.....	10
Forskningsläge.....	10
Del 2.....	12
Idealbilden av handlingsfrihet.....	12
Analysverktyget i syntes.....	16
Del 3.....	19
Analys av mellanstatligt samarbete.....	19
<i>Den inre kampen för handlingsfrihet.....</i>	19
<i>Den yttre kampen för handlingsfrihet.....</i>	23
Del 4.....	26
Svar, slutsatser och avslutande diskussion.....	26
<i>Förståelsen för vad handlingsfrihet innefattar i mellanstatligt samarbete för uppbyggande av operativ förmåga.....</i>	26
Närhet och avvikelse.....	26
Konsekvenser och kritik.....	28
Reflektion och förslag på fortsatt forskning.....	29
Käll- och litteraturlista.....	30
Litteratur.....	30
Andra tryckta källor.....	30
Uppsatser.....	31

Del 1

Bakgrund

I Försvarsmaktens (FM) slutrapport från perspektivplaneringen 2007 framgår att mellanstatligt strategiskt samarbete främst vad gäller styrkeproduktion och logistik minskar behovet av nedskärningar i den operativa strukturen. Detta medför i sin tur att Sverige ökar sina möjligheter att långsiktigt upprätthålla nationell strategisk handlingsfrihet.¹ FM menar att en ökad bredd i samarbete mellan företrädesvis de nordiska staterna ger en balans mellan uppgifter och resurser vilket i sin tur gör det möjligt att upprätthålla en bredd i den operativa förmågan. Denna förmåga är i rapporten anpassad mot att svara på nationens behov vad gäller internationella insatser, försvar av svenskt territorium samt säkerhet i närområdet.²

Ovan beskrivna förhållningssätt till mellanstatligt samarbete utgör bakgrunden till problemet i uppsatsen då synsättet väcker frågan kring den nationella strategiska handlingsfriheten och hur den kan bibehållas, när medlen för den operativa förmågan byggs upp tillsammans med annan stat. Om en naturlig koppling mellan säkerhetspolitiska mål, operativ förmåga och operativt genomförande finns, borde då inte ett samarbete vilket påverkar hur Sverige bygger upp den operativa förmågan påverka vad den operativa förmågan används till? Med andra ord, nationens handlingsfrihet att använda förmågan.³

Problemet kan identifieras och bearbetas ur flera olika aspekter dock är uppsatsens ambition att undersöka hur begreppet handlingsfrihet kan förstås i detta sammanhang. Detta grundar sig i att författarens egen förförståelse för begreppet handlingsfrihet är kopplat till ett ägande av resurser. Försvarsmakten uttrycker en bibehållen handlingsfrihet trots att resurser delas. Det föreligger alltså en skillnad i hur begreppet uppfattas mellan författaren och FM genom att FM uttrycker en bibehållen handlingsfrihet kopplat till en mellanstatligt uppbyggd operativ förmåga. Hur kan det vara möjligt? Har betydelsen av begreppet utvecklats?

Problemformulering

Utifrån sammanhanget ovan formuleras följande specifika problemformulering:

Hur kan begreppet handlingsfrihet förstås i kontext av mellanstatlig uppbyggnad av operativ förmåga? En analys i hur mellanstatligt samarbete för att bygga upp operativ förmåga påverkar förståelsen för vad begreppet handlingsfrihet innefattar.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att med hjälp av en begreppsanalys undersöka betydelsen av begreppet handlingsfrihet på nationell strategisk nivå. Uppsatsen söker att utveckla synen på begreppet genom att undersöka hur det används i ett formellt sammanhang där mellanstatlig uppbyggnad av operativ förmåga står i fokus. Den vetenskapsteoretiska ansatsen utvecklas längre ned i uppsatsen, dock bör något sägas om hur undersökningen förhåller sig till synen på makt och maktutövande i och mellan stater. Syftet med studien är inte att söka en lösning på problemet med hjälp av teoretiska modeller för realism och liberalism. Detta poängteras i sammanhanget eftersom bakgrundens beskrivna syn på ”den naturliga kopplingen” kan ge läsaren en uppfattning om att realismen ligger till grund för studien eftersom handlingsfrihet

¹ Försvarsmakten, *Ett hållbart försvar för framtida säkerhet: Slutrapport från perspektivplaneringen (PerP) 2007*, s. 95 ff.

² Ibid, s. 11-12.

³ Kopplingen mellan säkerhetspolitiska mål och medel diskuteras närmare i syftet.

kopplas till statens ägande och är ett instrument för statens maktutövning.⁴ Likväl är det inte författarens förståelse som skall undersökas och ledas i bevis och därför används ett annat angreppssätt. Tanken är att ett öppet förhållningssätt skapas genom användandet av annan teori än realism och inte heller liberalism för den delen. Detta kan givetvis kritiserars eftersom liberalismen kan användas för att förstå mellanstatligt samarbete då den ser internationella sammanslutningar som ett säkerhetsskapande för nationen⁵ Det är dock inte säkerhet för nationen studien vill undersöka, utan hur ett begrepp kan analyseras och tolkas i ett särskilt sammanhang där det används på ett icke traditionellt sätt. Det traditionella ligger i att Sverige tidigare har uttryckt handlingsfrihet i sammanhang där alliansfriheten deklarerats.⁶ Perspektivplaneringen 2007 utgår från förhållningssättet att alliansfriheten inte kan uttryckas som en del av Sveriges framtida säkerhetspolitik om ett mellanstatligt nordiskt samarbete skall genomföras.⁷ Ett sådant uttryck av beroende gör att begreppet handlingsfrihet bör kunna förstås på ett annat sätt än det traditionella. Men hur? Det är det uppsatsens analys vill svara på.

Vetenskapsteoretisk grund samt metod

Studien genomförs med fokus på de vetenskapsteoretiska tankarna kring idéanalys och normativ teori. Dessa teorier skall bidra till det öppna förhållningssättet genom att de kan användas för att skapa ett oberoende analysverktyg. Idéanalysen tillåter att ett fenomen hämtat ur verkligheten kläs i en idealbild, eller annorlunda uttryckt i idealtyper.⁸ Idéanalys förekommer ofta vid en vetenskapligt kritisk granskning av politiska texter och argumentation⁹. Här finns utrymme för kritik i val av forskningsdesign då begreppet handlingsfrihet kan sägas sakna politisk koppling och dessutom återfinnas definierat i militär litteratur.¹⁰ Valet baseras på att *sammanhanget* för begreppets användning är till del en kontext i vilken den politiska maktens uttryck är av vikt och kan därför inte helt utlämnas. Vidare är inte uppsatsens ambition att hitta en ny definition av ett begrepp. Analysen skall bidra till hur ett begrepp kan *förstås* i en särskild kontext. De normativa inslagen i studien tar sitt uttryck genom att en teori skapas vilken skall representera en bild av hur begreppet bör förstås.¹¹ Normen utgörs av idealbilden vilken består av en tankekonstruktion strävande efter att inrymma de väsentliga egenskaperna hos begreppet.¹² Även detta val kan kritiserars genom att argumentet att en norm inte kan sägas bidra till ett öppet förhållningssätt. Nedan följande beskrivning av hur dessa vetenskapsteoretiska tankar tar sitt konkreta uttryck i studiens uppbyggnad ger ett motargument mot detta då tillvägagångssättet (metoden) är designad för att ge idealbilden (normen) en allmängiltighet.

I syfte att underlätta en utveckling av förståelsen för begreppet handlingsfrihet genomförs en jämförande analys. Eftersom förståelsen för begreppet handlingsfrihet i en särskild kontext

⁴ Michael W. Doyle, *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*, (W. W Norton & Co, Inc., New York, USA, 1997), s. 200.

⁵ Ibid, s. 302.

⁶ Nils Andrén, *Säkerhetspolitik: Analyser och tillämpningar*, 2:a uppl. (Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2002), s. 17 ff.

⁷ Försvarsmakten, *PerP 2007*, s. 41.

⁸ Ludvig Beckman, *Grundbok i idéanalys*, 1:a uppl. (Santérus Förlag, Stockholm, 2005) s. 28 ff.

⁹ Ibid, s. 9 ff

¹⁰ Försvarsmaktens syn på handlingsfrihet framgår i *Militärstrategisk doktrin (MSD)*, (Försvarsmakten, Stockholm, 2002), s. 59.

¹¹ Ulf Bjereld m. fl. *Varför vetenskap?*, 3:e uppl. (Studentlitteratur, Lund, 2009), s. 77.

¹² Beckman, s. 28.

står i fokus bör en jämförelse genomföras där begreppet återfinns i form av en norm (enligt ovan). Denna norm blir den teori vilken ligger till grund för hur begreppet handlingsfrihet bör förstås i allmänhet och kan därför användas i analysen av hur begreppet kan förstås i den aktuella kontexten. Problemformuleringen frågar hur begreppet förstås i kontext av mellanstatlig uppbyggnad av operativ förmåga vilket kräver att begreppets förståelse i ett annat sammanhang, det allmänna, kan synliggöras.

Ett problem med att teckna en allmän idealbild av begreppet i fråga blir att säkerställa dess validitet. Hur får den teoretiska idealbilden av hur begreppet bör förstås en vetenskaplig legitimitet? Den frågan avses lösas genom att idealbilden beskrivs i en operationell definition vilken utgår från olika militärteoretiska tänkares beskrivningar av handlingsfrihet.¹³ Detta är ett sätt att öka den innehållsliga validiteten på idealbilden samt ett sätt att bibehålla ett öppet synsätt på begreppet.¹⁴ Beskrivningen av idealbilden *är* den operationella definitionen då bilden beskrivs med kriterier vilka skall vara uppfyllda för att det skrivna uttrycket skall kunna sägas falla in under begreppet handlingsfrihet.¹⁵ ¹⁶ Syftet med det är att skapa markörer, eller s.k. indikatorer, vilka används i kommande textanalys. Beskrivningen av hur idealbilden tas fram tjänar då som motiv till valda markörer. Idealbilden skall dock betraktas för vad den är, en ytterlighet av begreppets innehåll, och kan därför inte sägas inneha en exakt motsvarighet i verkligheten. Den är användbar i form av analysverktyg då den renodlar de idéer vilka kan sägas sammanfatta begreppet handlingsfrihet.¹⁷

Textanalysen undersöker Försvarmaktens och Regeringens texter kring föreslaget mellanstatligt samarbete med Norge i synnerhet och i det nordiska perspektivet i allmänhet. Fokus ligger på om någon närhet till begreppets idealbild återfinns i texternas budskap samt om det föreligger några avvikelser från idealbilden. Analysen utgör den jämförelse vilken ligger till grund för att skapa en förståelse för hur begreppet handlingsfrihet kan förstås i det aktuella sammanhanget. I syfte att utveckla analysens resultat till ett närmare svar på problemformuleringen utvecklas ett antal slutsatser vilka lyfter fram hur handlingsfrihet kan förstås i den mellanstatliga kontexten av uppbyggnad av operativ förmåga.

Frågeställningar

Inledningsvis besvaras följande frågeställning i syfte att skapa analysverktyget:

- Hur ser idealbilden av begreppet handlingsfrihet ut?

Därefter besvaras följande frågeställningar i syfte att söka svar på uppsatsens problem:

- Vilken närhet till, samt vilka avvikelser från, idealbilden kan identifieras i föreliggande textmateriel avhandlande nordiskt mellanstatligt samarbete?
- Vilka slutsatser kan dras kring förståelse för begreppet handlingsfrihet i en kontext av mellanstatligt uppbyggande av operativ förmåga utifrån närhet till, samt avvikelser från, idealbilden för begreppet?

¹³ Urvalet av militärteoretiska tänkare motiveras under rubriken ”Material, urval och avgränsningar”.

¹⁴ Bjereld, s. 113.

¹⁵ Ibid, s. 111.

¹⁶ Beckman, s. 24 ff.

¹⁷ Ibid, s. 28.

Material, urval och avgränsningar

I skapandet av idealbilden av begreppet handlingsfrihet (analysverktyget) används litteratur från några olika militärteoretiker vilka diskuterar strategi och kopplingen mellan militär strategi och politik. Syftet med detta urval är att skapandet av idealbilden sker i en kontext vilken är likartad med den där begreppet skall förstås. Allmängiltigheten för idealbilden preciseras till den politiska och militärstrategiska nivån även av utrymmesskäl. Detta innebär att en generell avgränsning utförs mot litteratur vilken avhandlar begreppets förståelse på en taktisk nivå. För att idealbilden skall bli så heltäckande som möjligt har urvalet även sökt passande militärteoretiker från olika tidsepoker.

Problemet med att endast avhandla det militära- och politiska området kan uttryckas genom att ifrågasätta hur ideal bilden av handlingsfrihet kan bli om inte andra områden tas med. Detta diskuteras utförligare i uppsatsens avslutande kapitel dock genomförs här en kort diskussion vilken syftar till att förtydliga hur avgränsningen skall tolkas.

Barry Buzan diskuterar i boken ”*Security: A New Framework for Analysis*” hur den klassiska teorin för analys och förståelse av internationellt säkerhetsskapande utgick från interagerandet och skapandet av ömsesidigt beroende mellan de politiska och militära områdena inom två eller fler stater.¹⁸ I den vidgade synen på säkerhet och hur säkerhet kan analyseras och förstås, tillför Buzan flera olika nivåer utöver den internationella samt tillför sektorerna ekonomi, samhälle och miljö. Här vill Buzan lyfta synen på säkerhetsskapande från enbart det internationella agerandet mellan de politiska och militära sektorerna.¹⁹ Inom ramen för den här typen av analys ser Buzan två möjliga vägar att gå i analysen av säkerhetskomplexen vilka uppstår mellan stater och andra aktörer. Ett av sätten utgår från att de likartade komplexen analyseras för sig vilket innebär att delanalyser genomförs genom att exempelvis aktörerna i den ekonomiska sektorn undersöks för sig, separerade från de övriga sektorerna. När samtliga sektorer genomgått denna analys genomförs en syntes vilken syftar till att skapa en helhetsbild av hur samtliga sektors säkerhetskomplex påverkar varandra.²⁰ Uppsatsens vetenskapsteoretiska upplägg med skapandet av en idealbild av ett begrepp gör att den klassiska synen på begreppet handlingsfrihet inte helt kan åsidosättas.²¹ Det faktum att endast militärteoretiker och därav några klassiska sådana används i skapande av idealbilden gör att hänsynen till fler sektorer i samhället än de politiska och militära åsidosätts. Dock återfinns något av den moderna synen på analys inom det vidgade säkerhetsbegreppet genom att den militära och politiska sektorn slås ihop i en syntes i skapandet av idealbilden. Givet saknas då en analys av hur uttryckligen de ekonomiska- samhällseliga- och ekologiska sektorerna påverkar idealbilden av handlingsfrihet vilket diskuteras i uppsatsens avslutande del.

En mer detaljerad motivering till valet av teoretiker och litteratur följer nedan. Urvalet redovisas från klassisk tid till modern tid.²²

¹⁸ Barry Buzan (m. fl.), *Security: A New Framework for Analysis*, (Lynne Rienner Publishers Inc. Boulder, Colorado, USA, 1998), s. 15.

¹⁹ Ibid, s. 5-7.

²⁰ Ibid, s 16-17.

²¹ Detta är uppsatsens författares tolkning av den vetenskapsteoretiska grunden vilken uppsatsen vilar på.

²² För en närmare beskrivning av indelningen av tiden för militärt tänkande se Martin van Crevelds *The Art of War: War and Military Thought*, (Cassell, London, 2000).

Utveckling av analysverktyget:

Sun Zi "Krigskonst"

Den här litteraturen bidrar till idealbilden av begreppet genom att ge en motvikt till det europeiska tänkandet. Verket är gammalt, ursprunget omdiskuterat och mycket av budskapen kan sägas härröra omständigheter vilka har förpassats till historien. Vidare kan verket kritiseras för att inte falla in i ambitionen att vara militärstrategi då delar endast berör taktiken. Trots dessa argument finns det en nytta med att ha med Sun Zi. De delar vilka faktiskt berör strategi och strategiskt tänkande uttrycks på ett sådant sätt att de kan förstås i relation till dagens moderna säkerhetsläge.

Carl von Clausewitz "Om kriget"

Clausewitz används eftersom politiken och kriget är tätt sammankopplade i hans teori.²³ Teorin rör sig därmed på det militärstrategiska och politiska planet vilket ger förutsättningar för att hitta bidrag till utvecklandet av analysverktyget. Valet av Clausewitz kan kritiseras genom att fokusera på hur hans diskussion tenderar att hämta sin empiri i den taktiska nivån och att han inte framhåller någon tydlig operativ sådan. Detta blir dock ett svagt argument i förhållande till hur tydlig nyttan med användandet av Clausewitz är i skapandet av analysverktyget. Tydligheten ligger i att Clausewitz utgår från politiken i många av sina resonemang och där den delen saknas kan en läsare misstänka att orsaken ligger i att slutförandet av verket ännu ej är genomförd.²⁴

Mao Tse-tung "On Guerrilla Warfare"

Mao ser inte gerillakrigföring som endast ett sätt att taktisera kring användandet av militär styrka utan som en del i en helhetsstrategi. Vidare kräver användande av gerilla en stark politisk styrning för att den skall fungera.²⁵ Detta synsätt ligger till grund för varför han finns representerad i urvalet. Ett ifrågasättande av litteraturvalet kan göras utifrån argumentet att Maos teori uttrycker regler vilka härrör taktiskt uppträdande och ger därför förståelse för handlingsfrihet på för studien irrelevant nivå. Förutom att det inledande konstaterandet motsätter detta argument stärks motivet till val av Mao genom att han ger en motvikt till en förskjutning till västerländska tänkare i skapandet av idealbilden för handlingsfrihet.

André Beaufre "Modern Strategi för Fred och Krig"

Beaufre är vald delvis på grund av samma egenskaper som de övriga, det vill säga att han diskuterar kopplingarna mellan militärstrategi och politik. Dock bidrar Beaufre med perspektiv vilka präglas av effekterna av maktbalansen under kalla kriget. Eftersom han argumenterar för handlingsfrihetens betydelse på ett, i jämförelse med övriga teoretiker, synnerligen tydligt sätt vore ett urval där han inte var representerad skevt. Dock kan just det faktum att teorin baseras på en i dag icke existerande maktbalans (USA – Sovjet) användas för ifrågasättande av urvalet. Är inte teorin baserad på en synnerligen kort period i historien där en särskild situation uppstod, vilken i sammanhanget skulle kunna ses som en fluktration? Detta är givetvis en möjlighet men eftersom problemets sammanhang återfinns i en tid efterföljande det kalla kriget finns poänger med att ta med litteratur vilken avhandlar sammanhanget innan.

²³ Carl von Clausewitz, *Om Kriget*, översättning Hjalmar Mårtensson, (Bonniers, Stockholm, 2002), s. 35.

²⁴ Se Clausewitz egna anteckningar kring revideringsplaner: *Om Kriget*, s. 22-23.

²⁵ Mao Tse-tung, *On Guerrilla Warfare*, översättning Samuel B. Griffith II, (University of Illinois Press, Chicago, USA, 2000), s. 42 ff.

Rupert Smith "The Utility of Force: The Art of War in the Modern World"

Smith bidrar med teori kring användandet av militär makt och utformande av strategi i relation med dagens hotbild. Genom att läsa Smith utvinns tankar kring handlingsfrihet vilka kan sägas vara aktuella för en förståelse av begreppet i sammanhang med strategi för bekämpandet av lågintensiva konflikter. Kopplingen mot det exempel vilket senare skall analyseras tycks uppenbar då mellanstatligt samarbete är vanligt förekommande i sådana insatser.²⁶ Dessutom ges Smith något mer utrymme i skapande av idealbilden eftersom Smith tar större hänsyn till den ovan diskuterade bredare synen på aktörer och sektorer för förståelsen av internationell säkerhet. Kan då inte Smith enbart räcka som bas för att utvinna den specifika förståelsen för begreppet handlingsfrihet analysen söker? Detta kan svårligen vara fallet då den vetenskapsteoretiska ansatsen och metoden kräver att en idealtyp av begreppet skapas och i det ligger en universell tanke vilken inte tillgodogörs med endast en teori som bas. Dessutom kan ett sådant singulärt förfarande ställa graverande frågor kring just Smiths teori och värdet i den, idealbilden blir tydligare med flera teoretikers tankar som bas.

Uppsatsens exempel på mellanstatligt samarbete

Bilaga till HKV skr 2007-08-30, 23 200:73266 "Ömsesidigt förstärkande försvarslösningar: Norsk-svensk studie av möjligheterna till fördjupat samarbete"²⁷

Representerar i uppsatsen Försvarsmaktens syn på mellanstatligt samarbete syftande till att bygga upp operativ förmåga. Används för att analysera huruvida den militära diskussionen innehåller närhet till idealet för handlingsfrihet. Bilagan är en del av en officiell skrivelse vilken har tagits fram gemensamt med den norska försvarsmakten och är växelvis på norska respektive svenska.

Ds 2008:48 "Försvar i användning"

Representerar i uppsatsen den politiska synen på mellanstatligt samarbete syftande till att bygga upp operativ förmåga. Används för att analysera huruvida den politiska diskussionen innehåller närhet till idealet för handlingsfrihet. Rapporten är framtagen av försvarsberedningen så som den såg ut 2008 på uppdrag av statsrådet Sten Tolgfors.

Övrigt

Utöver avgränsningar och urval i litteratur och andra källor föreligger här ett förtydligande i att studien avhandlar den nationella handlingsfriheten. Dock används inte ordet "nationell" konsekvent kopplat till handlingsfrihet genom hela uppsatsen eftersom det bidrar till en försämrad läsbarhet. Vidare är handlingsfrihet inte enbart kopplad till säkerhetspolitisk nivå och inte heller enbart militärstrategisk nivå eftersom den operativa förmågan som avses är liktydig med Försvarsmaktens militära insatsförmåga.²⁸ Därför diskuteras begreppets innehåll utifrån referensramen att den politiska och militära strategin inte är åtskilda utan hänger ihop genom att den militära strategin och dess insatsförmåga är en del av den säkerhetspolitiska strategin.²⁹

²⁶ Försvarsmakten, *Doktrin för gemensamma operationer (DgemO)*, (Försvarsmakten, Stockholm, 2005), s. 36.

²⁷ Rubriceras "Norgesrapporten" fortsättningsvis i syfte att öka läsbarheten.

²⁸ Försvarsmakten, *PerP 2007*, s. 12.

²⁹ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, *Försvar i användning*, (Försvarsdepartementet, Stockholm, 2008), s. 24-27.

Disposition

Uppsatsen första del syftar till att ge en inledande förståelse för vad i problemet ligger och hur det avses lösas. Därför beskrivs bakgrund, problemställning, syfte och materiel (innehåller även urval och avgränsningar). Vidare beskrivs rådande forskningsläge samt studiens vetenskapsteoretiska bakgrund och metod i denna del.

Uppsatsens andra del syftar till att beskriva utformningen av det teoretiska analysverktyget för att ge en förståelse för vad som ligger till grund för den kommande analysen. Här besvaras därmed den första av frågeställningarna.

Den tredje delen består av uppsatsens analys och bearbetar den andra frågeställningen i syfte att undersöka vad begreppet handlingsfrihet innehåller i sammanhanget för mellanstatligt uppbyggande av nationell operativ förmåga.

I uppsatsens fjärde och avslutande del genomförs en summerande diskussion kring ur analysen framkomna slutsatser och hur dessa kan användas i form av svar på problemformuleringen. Detta utgör då svar på den sista frågeställningen. Här inryms även en reflektion från författaren och förslag på eventuell fortsatt forskning.

Forskningsläge

Någon begreppsanalys av begreppet handlingsfrihet i kontext av mellanstatlig uppbyggnad av operativ förmåga har inte återfunnits, vilket torde vara självklart då en sådan skrift kunnat ifrågasätta värdet av denna. Dock är forskningen kring begrepp och deras tolkning utbredd i flera olika forskningsfält.³⁰ Major Jonas Hällström genomförde en kvalitativ textanalys på synen på egenskaper och karaktär hos militära chefer vilken i metod liknar en begreppsanalys. Trots att den inte har bäring mot det aktuella ämnet i denna studie har uppsatsen varit en inspiration framförallt i arbetet med att strukturera analysverktyget.³¹

När det gäller användandet av idéanalys i tolkandet av begrepp och deras användning har Caroline Ulvros uppsats ”*Vad bör sägas? En begreppsanalys av förändringar i synen på yttrandefrihet*” föregått som exempel och inspiration.³²

Utöver ovanstående återfinns Bo Ljung och Karlis Neretnieks rapport ”*Nordisk försvarspolitik samverkan: fortsättningsstudie. Strategiska mål och operativa behov – nationella eller gemensamma*” vilken berör uppsatsens exempel på mellanstatligt samarbete utefter likheter och skillnader vilka föreligger mellan ländernas strategiska intressen, operativa mål och operativa behov samt ländernas produktionsbas.³³ Slutsatserna berör vilka gemensamma nämnare länderna har vad gäller strategiska mål och vilka möjligheter till samarbete det ger.³⁴ Rapporten har därmed inget direkt påverkan på uppsatsens syfte att genomföra en begreppsanalys av handlingsfrihet, men utgör ändå närliggande forskning

³⁰ Exempelvis vårdvetenskap (Marinette Jacobsson och Helen Linderholm, *Motivation: En begreppsanalys*, Magisteruppsats, Högskolan i Borås, 2009)

³¹ Jonas Hällström, *En jämförelse mellan krigsvetare och Försvarsmakten avseende synen på egenskaper och karaktär hos militära chefer*, c- uppsats, (Försvarshögskolan, ChP, Stockholm, 2009).

³² Caroline Ulvros, *Vad bör sägas? En begreppsanalys av förändringar i synen på yttrandefrihet*, c-uppsats, (Lunds universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Lund, 2008).

³³ Bo Ljung och Karlis Neretnieks, *Nordisk försvarspolitik samverkan: fortsättningsstudie. Strategiska mål och operativa behov – nationella eller gemensamma*, (Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Avd för Försvarsanalys, Stockholm, 2009), s. 17-18.

³⁴ Ibid, s. 82-84.

genom att det undersökta sammanhanget är i huvudsak detsamma. Rapportens analys av uppsatsens exempelområde har använts i uppsatsarbetet i form av underlag för självkritiskt granskande av subjektivitet och förförståelse för problemet ifråga. Detta genom att analysen ger andra synvinklar på det föreslagna nordiska samarbetet än de vilka framgår i HKV skrivelse och försvarsberedningens rapport.

Del 2

Idealbilden av handlingsfrihet

I den följande delen av uppsatsen kommer ett antal militärteoretikers förståelse för begreppet handlingsfrihet att diskuteras. Huvuddragen från dessa diskussioner kommer sedan att slås samman för att skapa en begreppsapparat, vilken beskriver idealbilden av begreppet handlingsfrihet. Syftet med den här delen av uppsatsen är att svara på frågeställningen "Hur ser idealbilden av begreppet handlingsfrihet ut?" och därmed ge en grund inför kommande analys. Det problematiska här är att fastslå respektive militärteoretikers förståelse för begreppet eftersom det inte står att läsa klart och tydligt. Precis som hela studien är en tolkning av hur begreppet kan förstås i en särskild kontext är även denna del en tolkning av respektive tänkares syn på begreppet. För intersubjektivitetens skull redovisas inledningsvis därför det synsätt som förelegat studiet av texter från dessa militärteoretiker.

I syfte att skapa ledstänger för läsningen har ett antal värdeord med ursprung i begreppet handlingsfrihet brutits ned till flera andra ord och fraser.³⁵ Detta kan av en läsare missförstås till att vara uppsatsens operationalisering av begreppet handlingsfrihet eftersom det beskrivna tillvägagångssättet påminner om ett sådant förfarande.³⁶ Detta är förståeligt men felaktigt eftersom beskrivningen av denna process syftar till att klargöra den föreliggande förförståelsen och subjektiviteten inför kommande analys av de militärteoretiska texterna. Det är helt enkelt ett försök att visa de bakomliggande tankar vilka styr tolkningen av nedan beskrivna militärteoretiker förståelse för begreppet handlingsfrihet. Detta är dock det läge vilket den operationella definitionen av handlingsfrihet utgår från. När analysverktyget är summerat i slutet av detta kapitel har begreppet erhållit sin ideala definition.

Handlingsfrihet "Möjlighet att handla som man vill"

<u>Skapar möjligheter:</u>	<u>Utför:</u>	<u>Individ/Aktör:</u>	<u>Mål:</u>	<u>Vilja:</u>	<u>Valfrihet:</u>
"Tillse att medel finns tillgängliga"	"Använder tillgängliga medel"	"Agerar/handlar"	"Ger agerandet mening"	"Att vilja nyttja medel"	"Att välja att agera"

Mängden ledstänger kan tendera att svälla ut då ett ord eller begrepp kan brytas ned i flera led. För att undvika begreppsvandring³⁷ begränsas ledstängerna till ovan redovisade ord och fraser.

³⁵ Författarens egen förförståelse ligger till grund för valet av ord och fraser.

³⁶ Bjereld, s. 102.

³⁷ För mer om begreppsvandring, se Bjereld, s. 86 ff.

Sun Zi

Utgångspunkten att krigföring är list ligger till grund för Sun Zis syn på möjligheter i handlandet.³⁸ Momentet av överraskning skall beaktas då det ger obegränsade möjligheter vilket tar sig uttryck i att ett oförutsägbart beteende kombineras med ett förutsägbart sådant för att skapa dessa strategiska möjligheter.³⁹

Utöver beteendemönster trycker Sun Zi på att sekretess och desinformation används för att forma fienden handlingsmöjligheter vilket exempelvis tar sitt uttryck i formuleringen ”*Tvinga honom till handling och studera hans rörelsemönster*”.⁴⁰

Sammanfattningsvis bidrar Sun Zis Krigskonst till bilden av handlingsfrihet genom att visa att begreppet innefattar användandet av *information* och *underrättelser* för att skapa möjligheter i eget handlande och *begränsningar i motståndarens handlande*.

Carl von Clausewitz

Clausewitz återkommer ofta till sin diskussion kring mål och medel i krig och att det övergripande målet med kriget är att påtvinga fienden vår vilja.⁴¹ ⁴² Mål i krig kan vara positiva eller negativa där de positiva målen härrör sig till åtgärder vilka tvingar motståndaren att agera i en annan riktning än ursprungligen tänkt. Detta leder till det Clausewitz kallar ”förintelseslaget”.⁴³ I sammanhanget kring mål och medel poängterar Clausewitz att åtgärder vilka vidtas i syfte att undvika våldets användande aldrig kan ses som ett normalt förfarande för ”... att bevara våra stridskrafter styrka och handlingsfrihet.” utan istället endast blir ett uppskjutande av det avgörande slaget.⁴⁴ Här använder Clausewitz ordet handlingsfrihet i samband med ordet bevarande vilket ger en indikation på att hans tolkning av begreppet innefattar ett ägande av medel då han ofta återkommer till stridskrafterna i form av ett medel i kriget.⁴⁵

Ordet handlingsfrihet används vidare i samband med diskussionen kring behovet av rutiner och metoder på de lägre nivåerna i krigets hierarki. Hur dessa (metoder) kan begränsa fältherrens handlingsfrihet genom att de skapar rutiner i handlandet och därmed en förutsägbarhet.⁴⁶ Då Clausewitz beskriver begreppet i sammanhanget av begränsningar vilka påverkar fältherrens valmöjligheter ligger hans fokus på individens möjligheter att välja. De val fältherren står inför är av sådan karaktär att handlingskraft och beslutsamhet blir till två centrala delar i Clausewitz diskussion kring förutsättningarna för handlingsfrihet.⁴⁷

Sammanfattningsvis ger Clausewitz en förståelse för begreppet vilken innefattar *ägande av medel* och *handlingskraft/beslutsamhet* att använda dessa samt förmågan att minimera de *begränsningar ett traditionellt uppträdande* ger.

³⁸ Ooi Kee Beng och Bengt Pettersson (red), *Sun Zis Krigskonst*, (Försvarshögskolan, Operativa institutionen, 1999), s. 9.

³⁹ Ibid, s. 47 ff.

⁴⁰ Ibid, s. 9. s. 63 ff. (egen kursivering)

⁴¹ Clausewitz, s. 29.

⁴² Clausewitz använder exempelvis mål och medel i sin definition av strategi. (Se *Om Kriget*, s. 45 ff.)

⁴³ Clausewitz, s. 54.

⁴⁴ Ibid, s. 55. (egen kursivering)

⁴⁵ Ibid, s 45 ff.

⁴⁶ Ibid, s. 117.

⁴⁷ Ibid, s 57 ff.

Mao Tse-tung

Gerillakrigföring är i grunden ett av flera medel i det totala kriget. Därför kräver användandet av gerilla en strategisk övervägning och planering.⁴⁸ Dessutom måste politiska mål och syften alltid beaktas och användas i gerillakrigföringen. Detta för att krigföringen tar sin ansats och sina medel ur statens folk och kan därför inte separeras från dem. För att få tillgång till dessa medel måste gerillan ha både militärt och politiskt ledarskap för att säkerställa folkets övertygelse.⁴⁹ Ur detta resonemang syns en sida av begreppet handlingsfrihet vilken tar sitt uttryck i folkets politiska vilja.

En grund för all planering och genomförande av gerillakrigföring är upprätthållande av initiativet. Initiativet löper som en röd tråd från den strategiska nivån ned till den taktiska och utgör grunden för bibehållandet av handlingsfrihet. Detta för att krigföringen baseras på snabbhet, offensivt uppträdande och operationer riktade mot yttre linjer. Dessa aspekter kräver handlingsfrihet för att kunna utföras och ett bortfall av handlingsfrihet resulterar i ett passivt uppträdande och risk för förlust. Återtagandet av initiativet (och i förlängningen handlingsfriheten) kräver både militära och politiska överväganden.⁵⁰

Maos syn på begreppet handlingsfrihet kan med ovan i beaktande summeras till att *politisk vilja* och *folkets övertygelse* måste sammanfalla för att handlingsfriheten skall kunna uppstå. Vidare måste *initiativet upprätthållas* för att säkerställa den handlingsfrihet vilken ligger till grund för strategin.

André Beaufre

Till skillnad från övriga här representerade tänkare kanske något dunkla relation till begreppet handlingsfrihet är Beaufre synnerligen tydlig med sitt fokus på begreppet. Detta framträder i skrivningar likt ”*Handlingsfrihet är kärnan i strategin*”⁵¹ och ”*Kampen för att nå handlingsfrihet är i själva verket strategins kärna*”⁵² vilka placerar begreppet centralt i hans diskussion kring strategi. Beaufre definierar begreppet först i den klassiska franska strategiska skolan där handlingsfrihet uppnås genom att hushålla med resurser. Metoden för att förfoga över handlingsfriheten är att tillförsäkra sig initiativet.⁵³ Dock utgår Beaufre endast från denna definition i sitt resonemang för att visa att begreppet har utvecklas till att handla om tillskansandet av försprång i potential och om förmågan att överleva samt om osäkerheterna kring en eskalering av våld.⁵⁴ Han kopplar med andra ord begreppet till staten säkerhet och ger exempel på resonemang vilka antyder att han till och med ser begreppet handlingsfrihet liktydigt med begreppet säkerhet.⁵⁵

I sin beskrivning av den indirekta strategin lyfter Beaufre fram (kampen om) handlingsfriheten som det centrala. Handlingsfriheten i den indirekta strategin bestäms av den i skuggan av kärnvapenhotet så viktiga avskräckningsbalansen och av de eventuella

⁴⁸ Mao, s. 42.

⁴⁹ Ibid, s. 89 samt 104.

⁵⁰ Ibid, s 97 ff.

⁵¹ André Beaufre, *Modern strategi för fred och krig*, (Librairie Armand Colin, Stockholm, 1963), s. 129. (egen kursivering)

⁵² Ibid, s. 129. (egen kursivering)

⁵³ Ibid, s. 34 ff.

⁵⁴ Ibid, s. 41.

⁵⁵ Ibid, s. 123.

internationella reaktionerna samt av motståndarens moraliska kraft och känslighet.⁵⁶ De medel vilka står till förfogande i denna kamp hämtas ur en samverkan mellan samhällets resurser inom politiken, ekonomin, militären samt diplomatin.⁵⁷

Sammanfattningsvis ger Beaufre en förståelse av begreppet i termerna av en *kamp* vilken innefattar *statens säkerhet* i relation till tillgängliga *samhälliga medel* och användandet av dessa i en *internationell kontext* där *avskräckning* och *moraliska faktorer* spelar en avgörande roll.

Rupert Smith

Rupert Smith argumenterar kring hur det militära maktmedlet används och bör användas i moderna konflikter. Han definierar en ny typ av krigföring vilken han benämner ”War amongst the people” och låter sin diskussion kretsa kring hur strategi bör utformas för militära operationer i denna typ av krigföring.⁵⁸

Smith diskuterar begränsningar i handlingsfriheten som en naturlig del av strategin (vilken förutom begränsningar i handlingsfrihet består av mål och deras kopplingar till det övergripande syftet och kontexten för konflikten) och hur dessa begränsningar styrs av den politiska målsättningen för konflikten.⁵⁹ Det är därför av vikt att både den politiska och militära kontexten tas med i analysen och framtagandet av strategin i syfte att klarlägga vad den militära styrkan kan användas till och dess begränsningar i insatsen.⁶⁰

Utöver politiken diskuterar Smith att de lagar och regler vilka gäller för uppbyggnad och nyttjande av militär makt är baserad på utvecklingen av krig under den industriella eran, inte på användandet av militär makt mot dagens aktuella hotbild. Detta gör att sammansättningen av den militära styrkan leder mot traditionella målsättningar och traditionellt användande vilket i sin tur inte sammanfaller med vad styrkan sedan skall nyttjas till. Handlingsfriheten är därmed begränsad av traditionen och undermålig värdering av vad hotet består i och hur det skall bekämpas.⁶¹ Här påminner om hans resonemang om Clausewitz då bägge identifierar hur ett traditionellt agerande skapar begränsningar i handlingsfriheten. Dock har Smith ett bredare synsätt då han även inkluderar begränsningar vilka härrör från en traditionell syn på lagar och regler. Vidare diskuterar Smith hur styrkor och svagheter hos dagens arméer reflekteras från de samhällen vilka är deras ursprung. I västvärlden är den höga utbildningsnivån samt förväntningarna i samhället på hur soldaterna skall behandlas och användas det som dikterar hur den militära styrkan används.⁶²

Ytterligare en återkommande del i Smiths diskussion vilken berör handlingsfrihet är den om de tre elementen mål, möjligheter och medel. Dessa hävdar han är evigt gällande vid användandet av militär styrka och möjligheterna att lyckas med militära operationer ligger i att de tre elementen är tydligt definierade och har en väl avvägd balans sinsemellan.⁶³ I detta

⁵⁶ Beaufre, s. 105.

⁵⁷ Ibid, s. 105 ff.

⁵⁸ Rupert Smith, *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*, (Vintage Books, New York, 2008), s. 269 ff.

⁵⁹ Ibid, s.15.

⁶⁰ Ibid, s. 405-406.

⁶¹ Ibid, s. 27-28 samt 385 ff.

⁶² Ibid, s. 24.

⁶³ Ibid, s. 25.

sammanhang ser han en obalans i dagens sammanslagningar av multinationella styrkor vilka endast kan ges taktiska mål begränsade till vad de ingående nationella taktiska styrkorna klarar autonomt.⁶⁴ Skapande av en mellan stater likformighet i uppbyggnad och användandet av militär styrka motverkar denna begränsning.⁶⁵

Slutligen poängterar Smith (likt Sun Zi) vikten av informationsinhämtning och hur centralt detta är för att kunna veta hur medel skall användas vid insatser. Utformas strategin utefter klarlagd information kring vem som är motståndaren och vilka premisser motståndaren har för sin verksamhet ökar chansen för att rätt medel används.⁶⁶

Sammanfattningsvis ger Smith en förståelse för att begreppet handlingsfrihet omfattar de *begränsningar* ett *traditionellt synsätt* på uppbyggnad och användandet av militär makt ger. Han ger vidare en förståelse för hur begreppet kopplas till de begränsningar och *möjligheter politiken* ger och då särskilt i de *möjligheter samarbete* i den internationella kontexten ger för ett ökat handlingsutrymme. Slutligen ser han *information* kring motståndaren som centralt för nyttjande av rätt medel.

Analysverktyget i syntes

Följande är en syntes av ovan tolkade militärteoretikers förståelse för handlingsfrihet till en idealbild. Denna idealbild utgår från den teoretiska möjligheten att det existerar ett begränsat utrymme för handlingsfrihet. Utrymmet fylls av aktörer och deras mål med tillhörande medel. Varje aktör skapar sin egen handlingsfrihet i utrymmet genom att upprätta mål och skapa medel.

Idealbilden av handlingsfrihet beskrivs med ovanstående teoretiska synsätt i bakgrunden som en kamp där aktören kämpar med sig själv för att få en centrering av mål och medel så dessa hänger ihop, detta benämns i idealbilden som den *inre kampen*. Vidare utgörs bilden av en kamp mellan aktörerna vilken utmynnar i att veta vad de i relation till motståndaren skall sätta upp för mål och medel och hur motståndarens mål och medel kan påverkas, detta benämns i idealbilden som den *yttre kampen*. Denna uppdelning av begreppet speglar inte verkligheten eftersom de åtgärder vilka inryms i respektive kamp kan sägas gå in i varandra, dock är det en generalisering vilken underlättar en analys av begreppets innehåll i allmänhet eller i en särskild kontext.

Är inte ovan givna bild av handlingsfrihet en omskrivning av Beaufres inre och yttre manöver i hans teori kring den indirekta strategin, eller för den delen en omskrivning av Nils Andréns teori kring de inåtriktade samt utåtriktade åtgärderna i den totala säkerhetspolitiken?⁶⁷ Nedan genomförs en argumentation vilken påvisar hur den inre och yttre kampen tar sitt uttryck och den argumentationen visar att förståelsen av begreppet handlingsfrihet inte idealt passar i de teorier vilka används i problematiseringen av idealbilden.

⁶⁴ Smith, s 27.

⁶⁵ Ibid, s. 411.

⁶⁶ Ibid, s. 377-379 samt 383-384.

⁶⁷ Nils Andréns diskuterar modeller för analys av säkerhetspolitik i sin bok *Säkerhetspolitik: Analyser och tillämpningar* och används här som en del av drivkraften i problematiseringen av den teoretiska modellen.

Den inre kampen

Aktörernas förmåga att få egna mål och medel att centreras avgör hur stor del av det tillgängliga utrymmet för handlingsfrihet som kan tillskansas. Existerar en harmoni likt den Mao efterstavar där medlet (folket och folkviljan) sammanfaller med det politiska målet (frigörelse) blir dessa centerade och ger upphov till stor handlingsfrihet. Om det likt Smith existerar en skillnad i hur medlen är utformade (den militära styrkan) och det politiska målet (säkerhet för invånarna) minskar aktörens förmåga att tillskansa sig del av utrymmet. Mål och medel är i det fallet inte centerade. Skillnaden mot Beaufres inre manöver är att den är i sin definition kopplad till en geografisk yta i vilken man vill uppnå resultat.⁶⁸ Det innebär att begreppet handlingsfrihet i Beaufres inre manöver uttrycker en förståelse vilken är kopplad till i huvudsak taktisk och operativ nivå vilket gör att begreppet inre manöver blir otillräckligt i detta sammanhang. På det politiska och det militärstrategiska planet gäller det att i den inre kampen minimera de begränsningar i handlingsfrihet vilka skapas av otydliga säkerhetspolitiska mål eller mål vilka ej har uppbackning av folkviljan (Clausewitz och Mao) samt traditionellt och ej ändamålsenlig utformning och användande av medel (Clausewitz och Smith). Andréns teori kring inåtriktad aktivitet i säkerhetspolitiken fokuserar på säkerhetspolitik vilken syftar till självförsvar av nationen. Vidare är den baserad på utveckling av svensk säkerhetspolitik.⁶⁹ Detta gör att idealbilden av handlingsfrihet inte kan tecknas med begreppet inåtriktad aktivitet eftersom det inte tar hänsyn till militärstrategiska aspekter på handlingsfrihet samt förståelsen för handlingsfrihet ur ett offensivt synsätt.

Den yttre kampen

Denna del av handlingsfrihetens idealbild beskriver de åtgärder aktörerna vidtar vilka syftar till att undersöka motståndarens mål och medel samt minska motståndarens förmåga att nyttja dessa. Här återfinns Smiths förståelse för handlingsfrihet i den internationella kontexten genom att han trycker på att en politisk och militär analys av motståndaren ger svar på hur gemensamma mål och medel skall användas. Även Beaufres diskussion kring hur säkerhet och handlingsfrihet stärks genom att söka avskräcka motståndaren att agera faller in i här då de åtgärderna syftar till att minska motståndarens handlingsfrihet. Vidare ingår det i den yttre kampens natur att aktörerna söker åtgärder för att desinformera motståndaren om den egna handlingsfriheten, det vill säga hur den egna inre kampen fortgår. Här faller Sun Zis förståelse för handlingsfrihet in då han fokuserar på vikten av underrättelser och det aktiva användandet av desinformation för att upprätthålla egen, samt minska motståndarens, handlingsfrihet. Beaufres yttre manöver fokuserar på avskräckning av motståndaren med alla tillgängliga samhälliga medel.⁷⁰ Bristen med begreppet yttre manöver som en del i idealbilden av handlingsfrihet ligger dock i att det inte uttryckligen inkluderar desinformation som ett samhälligt medel och är något smalt i att det lägger tyngd i kärnvapenstrategins avskräckande verkan. Vidare tenderar Beaufres förståelse för handlingsfrihet att fokusera på bevarandet av statens säkerhet vilket inte ger en hel bild i sig. Även Andréns beskrivning av den utåtriktade säkerhetspolitiken är något för fokuserat på staten och lägger stor vikt vid utrikespolitiken vilket gör att den teoretiska modellen inte heller är heltäckande för att beskriva den här delen av idealbilden.⁷¹

⁶⁸ Beaufre, s. 108.

⁶⁹ André, s. 32 ff.

⁷⁰ Beaufre, s. 105 ff.

⁷¹ André, s. 31-32.

I nedanstående tabell summeras teorin vilken utvisar idealbilden av handlingsfrihet samt hur den indikeras. De militärteoretiska tänkare vilka återfinns inom parantes utgör ett stöd för läsaren att kunna koppla respektive område i idealbilden till dess grund i teorin.

Idealbilden av handlingsfrihet		Markörer
<p><u>Den inre kampen</u></p> <p>Aktören kämpar för att få mål och medel att sammanfalla... kampen innefattar:</p> <p>Uppsättande av politiska mål vilka är accepterade av folket. (<i>Mao</i>)</p> <p>Upprättande av medel vilka <i>sammanfaller</i> med de politiska målen. (<i>Mao, Smith</i>)</p> <p>Utformning av medel så dessa kan <i>användas</i> i enlighet med de politiska målen. (<i>Beaufre, Clausewitz, Smith</i>)</p> <p><u>Den yttre kampen</u></p> <p>Aktören kämpar med motståndaren... kampen innefattar:</p> <p>Inhämtande av information kring motståndarens politiska mål och klarläggande av med vilka medel dessa skall uppnås. (<i>Sun Zi, Smith</i>)</p> <p>Påverkan på motståndarens förmåga att nyttja egna samt aktörens medel. (<i>Beaufre, Mao</i>)</p> <p>Störa motståndarens uppfattning om aktörens egna politiska mål och medel. (<i>Sun Zi</i>)</p>	<p><u>Det ideala resultatet</u></p> <p>Kampen resulterar i ett ideal för handlingsfrihet om:</p> <p>Politiska mål har folkets stöd.</p> <p>Aktörens medel är koherenta med målen.</p> <p>Aktören kan skapa och använda sina medel fritt från begränsningar.</p> <p>Motståndarens verkliga intention samt förmåga att uppfylla sina mål är klarlagd.</p> <p>Motståndarens medel är obrukbara. Motståndaren kan ej påverka aktörens medel.</p> <p>Motståndaren är vilseledd</p>	<p><u>Att texten uttrycker:</u></p> <p>opinion, folkvilja, folkligt stöd,</p> <p>Politisk vilja... mål, målsättning, ambition. Militära medel... ekonomi, personal, materiel.</p> <p>synsätt, förhållningssätt, kultur, tradition, användbarhet, förmåga, lag, förordning,</p> <p>underrättelser, information, intention, motståndarens/ aktörens vilja, mål, förmåga,</p> <p>diplomati, påtryckning, initiativ, avskräckning, avhållning, insats, propaganda, sanktioner,</p> <p>propaganda, diplomati, underrättelser,</p>

Del 3

Analys av mellanstatligt samarbete

Följande kapitel syftar till att i den mellanstatliga kontexten för uppbyggande och användande av operativ förmåga identifiera närhet till den ideala bilden för handlingsfrihet samt även avvikelser från densamma. Här besvaras uppsatsens andra fråga: Vilken närhet till, samt vilka avvikelser från, idealbilden kan identifieras i föreliggande textmateriel avhandlande nordiskt mellanstatligt samarbete?

Inledningsvis beskrivs hur nära Försvarmaktens respektive Regeringens diskussion kring mellanstatligt samarbete kan sägas ligga den inre kampens resultat. Därefter beskriv hur nära samma diskussioner kan säga ligga den yttre kampens resultat. Identifierad närhet samt eventuella avvikelser och brister summeras och diskuteras i efterföljande kapitel.

Den inre kampen för handlingsfrihet

Politiska mål har folkets stöd

Här undersöks huruvida Försvarmaktens och Regeringens texter uttrycker förståelse för (och därmed närhet till) vikten av att hänsyn tas till folkviljan.

Norgerapporten

Försvarmaktens rapport tar sitt avstamp i att det norska och svenska försvaret har likheter i uppgifter, ambitioner och försvarskoncept och utvecklar förslaget utifrån det synsättet. Rapporten poängterar att eventuella samsamarbetsåtgärder inte skall begränsa ländernas olika säkerhetspolitiska orienteringar (Sverige är med i EU vilket Norge inte är samt att Norge är med i NATO vilket Sverige inte är) utan fokuserar på att stärka det regionala samarbetet.⁷² Här syns en förståelse för folkviljan i och med identifieringen av olikheterna i de olika nationernas politiska mål och att hänsyn tas till detta ger en närhet till den här delen av handlingsfriheten. Det återfinns även inslag vilka syftar till att påverka det politiska arbetet. Exempelvis uttrycks en vilja att de bägge länderna skall inrätta en integrerad försvarsplanering samt rekommendationen att norska och svenska försvarsdepartementen upprättar ett samarbete för en koordinerad utveckling av respektive lands försvar.⁷³ Detta tyder på en förståelse för betydelsen av folkligt stöd för den militära verksamheten.

Ds 2008:48 "Försvaret i användning"

Försvarsberedningen ger stöd till Försvarmaktens arbete med bilateralt samarbete syftande till att bibehålla och utveckla försvarets operativa effekt.⁷⁴ I och med försvarsberedningens breda sammansättning med representation från samtliga riksdagspartier ger beredningens stöd en närhet till handlingsfrihetens område rörande förankring i folkviljan. Dock återfinns en brist i folkförankringen genom att en av partirepresentanterna har en avvikande mening i frågan.⁷⁵ Försvarsberedningen uttrycker en förståelse för att kopplingen mellan folklig förankring och mellanstatligt samarbete måste finnas för att skapa ett medel för ökad säkerhet. Detta syns bland annat genom att de i rapporten uttrycker att:

⁷² HKV skv 23 200:73266, *Ömsesidigt förstärkande försvarslösningar: Norsk-svensk studie av möjligheterna till fördjupat samarbete*, (Försvarmakten, Stockholm, 2007-08-30), s. 1-2.

⁷³ Ibid, s. 3.

⁷⁴ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, s. 55.

⁷⁵ Ibid, s. 91.

”Det finns i Sverige en *bred politisk vilja* för en vidare utveckling av ett bilateralt och multilateralt nordiskt militärt samarbete. Det har en *positiv påverkan* på vår säkerhetsutveckling i vårt närområde [...]”⁷⁶

Här kan en läsare uppleva en helt naturligt koppling vilken inte behöver poängteras med tanke på att i allmänna ordalag skall politiker givetvis ta hänsyn till folkviljan. För att hitta likheter och skillnader i förståelsen för innehållet i begreppet handlingsfrihet måste varje delområde analyseras. Ur den analysen måste även eventuella upplevda självklarheter lyftas fram för att kunna visa hur begreppet kan förstås i det särskilda sammanhanget. Detta för att tydliggöra de delar av idealbilden för handlingsfrihet vilka kan identifieras i ett mellanstatligt samarbete.

Det finns dock ett kanske något djupare sätt att problematisera närheten till folkviljan i idealbilden och det utgår ur att försvarsberedningen ser bilateralt samarbete ur perspektivet av beredningens eget förslag till solidaritetsförklaring. Förklaringen uttrycker en förväntan att andra nordiska länder kommer att agera för att stödja Sverige vid ett angrepp mot landet.⁷⁷ Problemet i förhållandet mot idealet där folkets stöd återfinns för politiska mål blir i detta fall att de folkvalda i Sverige räknar med att folk och folkvalda i andra nationer skall stödja Sveriges mål. Ett folkligt stöd från de andra nationerna kan inte styrkas eftersom beredningen uttrycker en *förväntan* om stöd och inte hänvisar till någon form av avtal eller överenskommelse mellan länderna. För detta problem återfinns ingen självklar lösning vilket gör att närheten till folkets stöd i idealbilden för handlingsfrihet minskar.

Aktörens medel är koherenta med målen

Här undersöks i vilken utsträckning Försvarsmakten och Regeringen tar kravet på centrering mellan mål och medel i beaktande i sina diskussioner.

Norgerapporten

Försvarsmaktens rapport utgår från den rådande och kommande ekonomiska situationen för respektive lands försvar. Förändrade målsättningar och ökade kvalitetskrav identifieras och konstateras kunna ge upphov till brister i ekonomiska medel. Detta leder i sin tur till att respektive land måste prioritera vidmakthållande och utveckling av vissa delar av den operativa förmågan och därmed urholka bredden i förmågan.⁷⁸ I rapporten framkommer därmed en förståelse för jämvikt mellan mål och medel vilken ligger nära idealbilden av handlingsfrihet. Rapporten utgör i detta sammanhang en del av den inre kamp vilken strider för att medel skall vara i linje med målen. Att det rör sig om en kamp beläggs av skrivningar i rapporten vilka vill påverka högre beslutfattande instanser att agera i enlighet med rapporten. Detta syns exempelvis genom att rapporten uttrycker vikten av tidsfaktorn för beslut om samarbete och hur den påverkar möjligheten vinna operativ effekt (störst effekt vid snabbt beslut).⁷⁹

Rapportens motiv till varför vissa områden inte djupanalyseras och föreslås för samarbete kan ses som en motvikt till den ovan beskrivna närheten till idealbilden för handlingsfrihet. Eftersom exempelvis sambandsområdet inom den operativa strukturen för markförbanden inte djupanalyseras med motivet att svårigheter föreligger på grund av olikheter i kommando och

⁷⁶ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, s. 58. (egen kursivering)

⁷⁷ Ibid, s. 58.

⁷⁸ HKV skv 23 200:73266, s. 5-9.

⁷⁹ Ibid, s. 3.

kontrollsystem uppvisar inte rapporten en konsekvent hållning gentemot idealbilden.⁸⁰ Inkonsekvensen ligger i att trots att sambandssystemen väljs bort återfinns förslag om utveckling och fördjupning inom området att gemensamt leda och genomföra internationella insatser inom bataljons ram.⁸¹ Integreringen av ledningen personellt men inte materiellt ses här som ologiskt i förhållande till idealet, dock bör det påpekas att detta är den teoretiska synen på logiken och den behöver inte ha en direkt koppling mot det verkliga förhållandet, vilket påpekats tidigare i uppsatsens vetenskapsteoretiska ansats.

Att koherens mellan mål och medel är av vikt syns likväl tydligt i studien. Ett exempel på detta är hur analysgruppen (vilka analyserat respektive delområde i rapporten) diskuterar kring möjligheterna för full systemintegration av helikopter NH-90. Här konstateras att målsättningarna skiljer mellan länderna och ger därför inte förutsättningar för full samordning av systemet.⁸²

Förutom rena ekonomiska motiv drivs den här delen av den inre kampen av ambitionen att öka nationell operativ förmåga genom samordnings- och synergieffekter mellan länderna. Detta kan enligt rapporten ske om exempelvis ett bilateralt utnyttjande av luftrum upprättas. Även inom detta motivområde syns kopplingen mellan gemensamma mål och medel som central.⁸³ Sammantaget finns därmed en närhet till området för mål och medel.

Ds 2008:48 "Försvar i användning"

Försvarsberedningen ser bilaterala samarbeten som viktiga intill kritiska för försvarets operativa förmåga, vilket stödjer en närhet till en förståelse för att mål och medel bör vara i linje med varandra. Dock uttrycker inte beredningen en lika tydlig motivbild likt den Försvarsmakten gör i att samarbetet grundar sig i att få egna bristande medel att kompenseras av ett mellanstatligt samarbete (enligt ovan). Snarare uttrycks en motivbild vilken grundar sig i att samarbete mellan stater ger försvaret en kompetens- och förmågeutveckling.⁸⁴ Här kan en indirekt koppling till medel ses i logiken att om samarbetet är viktigt intill kritiskt för att erhålla kompetens- och förmågeutveckling, bör en egen brist i att uppnå motsvarande målsättningar inom de områdena föreligga.

En tydligare bild av förståelsen för vikten av adekvata medel (i förhållande till egna mål) syns i beredningens uttryckta vilja att operativa samarbeten för vissa förmågor bör öka i omfattning då de innebär stora investeringar om de skall upprätthållas nationellt. Ett exempel på en sådan förmåga är strategiska flygtransporter. Denna bild av närhet till idealbilden förstärks i och med att beredningen uttrycker vikten av mellanstatligt operativt militärt samarbete för att öka den operativa effekten.⁸⁵

Inom detta område för handlingsfrihet finns exempel på hur de olika områdena går in i varandra. När det gäller närheten till idealbilden vad gäller medel uttrycker beredningen i sin rapport att Sveriges medel skall utformas till att bilateralt kunna ta emot och ge stöd. Detta med motiv från framlagd solidaritetsförklaring.⁸⁶ Eftersom ett problem med närheten till området för folkviljan vad gäller solidaritetsförklaringen konstaterades ovan innebär det att ett av de politiska målen för utformande och användning av medlen inte har bäring mot idealbilden. Detta ger en avvikelse från närheten till idealbilden vilken diskuteras närmare i uppsatsens avslutande del.

⁸⁰ HKV skv 23 200:73266, s. 10-11.

⁸¹ Ibid, s. 11 ff.

⁸² Ibid, s. 19-20.

⁸³ Ibid, s. 20-21.

⁸⁴ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, s. 55-56.

⁸⁵ Ibid, s. 56 ff.

⁸⁶ Ibid, s. 58-59.

Aktören kan skapa och använda sina medel fritt från begränsningar.

Här undersöks hur synen på hur begränsningar i form av lagar, regler, traditioner m.m. tas i beaktande och bekämpas.

Norgerapporten

I det föreslagna samarbetet mellan Norge och Sverige syns den inre kampen mot gamla föreställningar och traditioner på flera sätt. Inledningsvis ger rapporten sin syn på det traditionella sättet att samarbeta (gemensamma styrkebidrag) och dess fördelar. Dock påvisas hur detta kan utvecklas genom att samarbetet mellan länderna utvecklas till att även inkludera styrkeproduktionen. Detta ger då möjligheter att upprätthålla och utveckla operativ effekt.⁸⁷ Här bekämpas traditionen genom att förslaget motiveras ge ekonomiska vinster vilka i sin tur ger en möjlighet att bibehålla operativ förmåga. Här återfinns därmed en närhet till detta område av ideal handlingsfrihet. I texten syns hur förslaget uppfattar kampen i form av en frigörelse från invanda nationella förhållningssätt genom följande citat:

”Den nasjonale styrkeproduksjonsmodellen viser med andre ord klart at det eksisterer et betydelig potensial for økt kostnadseffektivitet med påfølgende operative gevinster dersom to eller flere *dersom land frir seg fra den nasjonale måten å styrkeprodusere på*, og heller utvikler en flernasjonalt produksjon av operative kapasiteter”⁸⁸

Utöver diskussionen kring gemensam styrkeproduktion som ett sätt att nå operativ förmåga argumenterar rapporten för en ökad grad av systemlikhet mellan Norge och Sverige. En systemlikhet inom respektive lands operativa förmåga ger en högre operativ effekt och bredd vid gemensamma operationer vilket även kommer till nytta nationellt eftersom dessa resurser även skall kunna nyttjas regionalt. Motivet till att öka systemlikheten är, förutom den ökade effekten av tillgängliga resurser, att länderna har likartade målsättningar med användandet av den operativa förmågan⁸⁹ Här återfinns ett resonemang vilket vid en återkoppling till uppbyggnaden av analysmodellen kan liknas vid Smiths tankar kring hur mellanstatligt samarbete ökar handlingsfriheten vid internationella insatser. Därav ligger den uttryckta förståelsen nära den här delen av idealbilden för handlingsfrihet.

Närheten till idealbilden syns vidare i resonemanget kring hur respektive nations lagar och regler utgör begränsningar inom flera olika samsamarbetsområden. Exempelvis är en samordning av luftövervakning mellan länderna ett område där nationella säkerhetsbestämmelser och lagar ses som begränsningar vilka bör bekämpas i syfte att öka den operativa förmågan.⁹⁰ Detta synsätt förstärks genom att det även återfinns i diskussionen kring utvecklingen av samarbetet kring övnings- och skjutfält där tillträdesförordningen särskilt nämns i form av en begränsande faktor.⁹¹

Slutligen kan även rapportens analys av kompetensområdet ge argument för kampen mot begränsningar i form av nationella förhållningssätt. Här lyfts den högre militära utbildningen (HMU) fram där gemensam utbildning och kunskap utgör motiv till bättre förutsättningar för gemensamma operationer och styrkeproduktion.⁹² Kampen består då i att förändra de

⁸⁷ HKV skv 23 200:73266, s. 7.

⁸⁸ Ibid, s. 8, (egen kursivering).

⁸⁹ Ibid, s. 8-9.

⁹⁰ Ibid, s. 21-22.

⁹¹ Ibid, s. 24.

⁹² Ibid, s. 27.

nationella föreställningarna kring hur exempelvis militära operationer genomförs till att utgöra en gemensam mellanstatlig syn vilket därmed ger efterfrågad effekthöjning i de gemensamma operationerna.

Det föreslagna samarbetet innehåller dock avvikelser från ovan beskrivna närhet till idealbilden. Framförallt syns detta i hur analysgruppen resonerar vad gäller möjligheterna till mellanstatligt samarbete inom arméns underrättelseområde. Här konstateras en begränsning i nationella regler men till skillnad från ovan nämnda områden tas inte kampen upp utan området lämnas därhän. Detta trots att området är (enligt rapporten) synnerligen efterfrågat vid genomförande av operationer samt att det är krävande att upprätthålla adekvat fackkompetens inom området.⁹³ Framförallt upprätthållandet av kompetensen borde med tanke på hur nära rapportens innehåll ligger handlingsfrihetens område för mål och medel ge motiv till kampen mot begränsande lagar och regler. Avvikelsen ligger därmed i den uteblivna kampen.

Ds 2008:48 "Försvar i användning"

Likt Försvarsmaktens rapport har försvarsberedningen flera exempel på kampen mot begränsningar i form av invanda arbets- och förhållningssätt. Exempelvis ses förståelsen för sådana begränsningar i att beredningen uttrycker att mellanstatligt operativt samarbete vid internationella insatser bör koncentreras till förband vilka har hög grad av likhet i system eller doktriner. Närheten till ett av Clausewitz och Smiths bidrag till idealbilden syns även genom beredningens förståelse för att gemensam utbildnings- och övningsverksamhet leder till en högre operativ effekt. Förståelsen tar sitt särskilda uttryck genom att beredningen ser en koppling i bilateralt samarbete mellan doktrinutveckling och ökad interoperabilitet och hur det ökar Försvarsmaktens användbarhet.⁹⁴

Vidare ser beredningen möjligheter att uppnå systemlikhet genom en mellanstatlig lösning för materielförsörjning och inom detta område för samarbete återfinns den inre kampen genom att beredningen uttrycker att förutsättningarna för detta är viljan att ge avkall på nationella särkrav.⁹⁵ Här återfinns därmed en närhet till idealbilden vilken uttrycker frihet att skapa medel fritt från begränsningar.

Den yttre kampen för handlingsfrihet

En analys av närhet och avvikelser inom detta område för handlingsfrihet ställer frågor kring vems motståndare som skall tas i beaktande, Norges eller Sveriges? Även frågan kring vem utgör motståndaren? Finns någon sådan överhuvudtaget? Analysen utgår från tidigare fastslagen grund för samarbetet utgörandes av att länderna har likartade problem och mål i säkerhetspolitiken. Därmed identifieras motståndaren i form av en aktör vilken med tillgängliga medel har ambition att påverka både svenska och norska intressen i en negativ mening. Denna påverkan är inte endast förlagd i ländernas geografiska närhet eftersom bägge nationerna har likartade ambitioner att använda sina säkerhetspolitiska medel långt från nationsgränserna.⁹⁶

Motståndarens verkliga intention samt förmåga att uppfylla sina mål är klarlagd.

Inom denna del av analysen undersöks huruvida Försvarsmakten och Regeringen beaktar motståndarens mål och tillhörande förmåga att uppnå dessa.

⁹³ HKV skv 23 200:73266, s. 11.

⁹⁴ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, s. 60-62.

⁹⁵ Ibid, s. 63.

⁹⁶ HKV skv 23 200:73266, s. 2, 9.

Ds 2008:48 "Försvar i användning"

Svårigheten att identifiera presumtiva motståndare samt att förutse verksamhet från olika motståndare lyfts fram i försvarsberedningens rapport. Samarbete mellan stater underlättar arbetet med dessa svårigheter och är därför en central del av den svenska säkerhetspolitiken.⁹⁷ Vikten av att motståndarens intention klarläggs tar sitt uttryck i att en ökning av samverkan mellan de nordiska länderna vad gäller underrättelseverksamhet föreslås, i syfte att stödja insatser med information kring säkerhetshot, bevakning och analys av omvärlden.⁹⁸ Vidare framgår vikten av området genom att försvarsberedningen liksom Försvarsmakten framhåller att utbyte av sensorinformation främst gällande Östersjöregionen bör utvecklas mellan kringliggande stater eftersom effekten av de militära medlen då ökar och bidrar därmed till en ökad säkerhet i regionen.⁹⁹ Sammanfattningsvis ger Regeringen en bild av stabil närhet till rubricerat område för handlingsfrihet.

Norgerapporten

Förståelsen för detta område synliggörs i Försvarsmaktens rapport genom att det gemensamma utbyte vilket Sverige har med Finland angående havsövervakning även utvidgas till att inbegripa Norge. Här framträder en förståelse för vikten av underrättelser kring motståndarens intentioner genom att analysgruppen föreslår ett utökat samarbete med fokus på utbyte av information. Motivet framställs bland annat vara att regionens säkerhet ökar vilket kan jämföras med Beaufres motiv i uppbyggandet av idealbilden vilket även det återkopplas till egen säkerhet.¹⁰⁰ Att rapporten ligger nära idealbilden på detta område förstärks även av att utbyte av sensorinformation i form av en luftlägesbild föreslås med motiv att det ökar den regionala säkerheten. Motivet grundar sig i att Norge och Sverige på detta sätt kan tidigare inhämta information om hotande flygverksamhet och insatser mot gränsöverskridande terrorism kan koordineras.¹⁰¹

Förutom regionalt utbyte av information återfinns även förslag på hur informationsinhämtningen vid genomförande av internationella insatser kan utvecklas. Här fokuserar rapporten på Sverige respektive Norges begränsade förmåga att inhämta information från de kvinnliga delarna av befolkningarna i insatsområdena. Tillgången på medel (kvinnlig militär personal) för den här typen av verksamhet är begränsad hos respektive land. Detta gör att en samordning ger bättre möjligheter att genomdriva sådan informationsinhämtning vilket i rapporten ger en höjning av kvalitén i den operativa verksamhet och ökar förbandens säkerhet.¹⁰²

Rapporten uppvisar även en närhet till den här delen av idealbilden genom att förslag på samarbete med omvärldsanalyser länderna emellan. Detta är dock jämförelsevis undermåligt motiverat och utvecklas inte med några tydliga kopplingar till operativ förmåga eller effekt.¹⁰³ Här återfinns en brist i att detta inte fördjupas eftersom kopplingen mot området i idealbilden försvagas. Rapporten innehåller en förklaring till den grunda analysen av området vilken utgörs av att uppgiften att analysera detsamma tillkom under arbetets gång.¹⁰⁴

⁹⁷ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, s. 53.

⁹⁸ Ibid, s. 61.

⁹⁹ Ibid, s. 64-65.

¹⁰⁰ HKV skv 23 200:73266, s. 16.

¹⁰¹ Ibid, s. 21.

¹⁰² Ibid, s. 28.

¹⁰³ Ibid, s. 30-31.

¹⁰⁴ Ibid, s. 6.

Motståndaren medel är obrukbara. Motståndaren kan ej påverka aktörens medel.

Här analyseras föreliggande texter genom att undersöka om motståndarens förmåga att nyttja sina egna samt Sveriges maktmedel iakttas.

Ds 2008:48 "Försvar i användning"

I beredningens rapport framgår att det svenska engagemanget i internationella insatser bidrar till en ökad säkerhet. Detta genomförs genom att stödja FN, EU och NATO med insatser för kris- och konflikthantering.¹⁰⁵ En indirekt förståelse för vikten av att hindra motståndaren att nyttja sina egna och påverka Sveriges medel syns här genom att insatser kopplas till egen säkerhet. I och med att beredningen inte direkt kopplar insatser till att påverka motståndarens medel, eller motståndarens förmåga att påverka de svenska medlen, kan ingen självklar närhet till idealbilden synas. Dock ligger det i en insats natur att den påverkar motståndarens medel och det är däri den indirekta förståelsen för detta område inom handlingsfrihet kan synas finnas i den mellanstatliga kontexten.¹⁰⁶

En tydligare bild av bilateralt samarbete och dess närhet till idealet att minska motståndarens möjligheter att påverka nationens egna medel syns genom att säkrandet av energi- och handelsflöden på Östersjön lyfts fram som ett motiv till mellanstatligt samarbete. Försvarsberedningen uttrycker sammantaget att det bilaterala samarbetet ökar möjligheten att aktivt skydda intressen och bidra till säkerhet både globalt men även nationellt. Möjligheten utökas genom att större styrkebidrag och högre effekt förväntas uppnås i samarbetet vilket ger en närhet till idealbildens område att påverka motståndarens medel och skydda egna medel.¹⁰⁷

Norgerapporten

Försvarsmakten uttrycker inga direkta motiv för att mellanstatligt uppbyggande av operativ förmåga ger några vinster inom detta område. Däremot föreligger en indirekt koppling likt den återfunnen i Regeringens rapport. Det vill säga att Försvarsmakten uttrycker en ökad säkerhet kopplat till bibehållen eller ökad operativ förmåga. Den operativa förmågan är till sin natur utformad att bland annat kunna utgöra insatser mot en motståndare och därmed även påverka motståndarens medel.¹⁰⁸

Motståndaren är vilseledd

I detta område av handlingsfriheten undersöks huruvida Försvarsmakten och Regeringen diskuterar åtgärder vilka syftar till att störa motståndarens uppfattning om Sveriges egna politiska mål och medel.

Norgerapporten

Ingen närhet till idealbilden kan hittas.

Ds 2008:48 "Försvar i användning"

Ingen närhet till idealbilden kan hittas.

¹⁰⁵ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, s. 54-55.

¹⁰⁶ Det naturliga i att en insats påverkar motståndarens medel syns exempelvis i syftet med användande av militär makt och förmågan till att avhålla, se *Militärstrategisk doktrin*, (Försvarsmakten, Stockholm, 2002), s. 35-37.

¹⁰⁷ Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, s. 58.

¹⁰⁸ Se not angående operativ förmåga under 1:a kapitlets rubrik "Material, urval och avgränsningar".

Del 4

Svar, slutsatser och avslutande diskussion

I detta avslutande kapitel redogörs för svaret på uppsatsens problem genom att identifierat innehåll i begreppet handlingsfrihet i den mellanstatliga kontexten sammanfattas. Därefter följer en diskussion vilken utgör motiv till det redogjorda svaret på frågan. Diskussionen inleder med att sammanfatta identifierad närhet till, respektive avvikelse från, idealbilden för handlingsfrihet och följs därefter upp av en problematisering av uppsatsens resultat. Problematiseringen utgår från tänkbara konsekvenser av resultatet och kritiken tar sitt avstamp i den vetenskapliga ansatsen för undersökningen. Här sker förutom återkoppling till vetenskapsteorin även en återkoppling till uppsatsens syfte. Uppsatsen avslutas därefter med författarens egen reflektion och förslag på fortsatt forskning.

Förståelsen för vad handlingsfrihet innefattar i mellanstatligt samarbete för uppbyggande av operativ förmåga

Analys av det föreliggande materialet ger följande förståelse för vad begreppet handlingsfrihet innefattar i den aktuella kontexten:

Handlingsfrihet i militärt mellanstatligt samarbetet är att betrakta i form av ett begrepp vilket innefattar en kamp för att mål och medel skall centreras samt att nationella begränsningar i form av lagar, regler och militära förhållningssätt skall arbetas bort. Vidare innefattar mellanstatlig handlingsfrihet att gemensamma åtgärder vidtas för att säkerställa information kring motståndarens intentioner och förmågor.

Närhet och avvikelse

Ovan redogjorda svar på uppsatsens problem motiveras av nedan sammanfattande närhet till, respektive avvikelse från, idealbilden av handlingsfrihet.

Närhet till resultatet av idealbildens inre kamp:

- Politiska mål har folkets stöd
- Aktörens medel är koherenta med målen
- Aktören kan skapa och använda sina medel fritt från begränsningar

Både Regeringen och Försvarmakten uttrycker en förståelse för vikten av folkets stöd för att kunna genomföra ett samarbete mellan nationer och ger därmed en bild av närhet till idealbilden. Dock syns tyngdpunkten i den inre kampen ligga i att få mål och medel att stämma överrens. Detta eftersom ekonomin är ett ständigt återkommande motiv till mellanstatligt samarbete framförallt från Försvarmaktens sida. Regeringen är något försiktigare i att koppla motiven för samarbetet till ekonomin men hänvisningar till argument rörande stora nationella investeringar återfinns ändå varför även den politiska ledningen kan sägas ta hänsyn till området. Både den militära och politiska sidan uttrycker även en förståelse för att mellanstatlig samordning av medlet operativ förmåga ger vinster inom nationell kompetens- och förmågeutvecklingen. Här finns exempel på motiv likt att förutsättningarna för genomförande av större övningar ökar. Slutligen tar den inre kampen sitt uttryck i att Försvarmakten och även Regeringen ser nationella begränsningar bland annat i form av doktriner, utbildning och system vilka inte stämmer överrens med andra nationers motsvarigheter och därmed utgör ett hinder vid användande av gemensamt uppbyggd operativ

förmåga. Både myndigheten och den politiska ledningen uttrycker förslag på hur dessa begränsningar kan bekämpas och kringgås vilket ger en närhet till idealbilden.

Närhet till resultatet av idealbildens yttre kamp:

- Motståndarens verkliga intention samt förmåga att uppfylla sina mål är klarlagd
- Motståndarens medel är obrukbara. Motståndaren kan ej påverka aktörens medel.
- Motståndaren är vilseledd

Vikten av att identifiera motståndarens intention och förmåga återfinns uttryckt i bägge rapporterna genom förslagen på utvecklat underrättelsearbete mellan länderna. Motiven härrör från nationell säkerhet till ökad internationell operativ effekt och säkerhet. Vad gäller påverkan på motståndarens och egna medel uttrycker den politiska sidan en tydligare närhet till idealbilden än Försvarsmakten genom att säkrandet av energi- och handelsflöden tas upp som motiv till mellanstatligt samarbete. Likväl föreligger en indirekt närhet i bägge parter diskussioner kring hur den operativa förmågan bibehålls, och även ökar, vid genomförande av insatser om ett mellanstatligt samarbete kan genomdrivas. Den kopplingen utgörs av att dessa insatser normalt påverkar motståndarens medel och skyddar egna medel. Förståelsen för verkan av en insats återfinns i Försvarsmaktens doktriner och bör ej heller vara okänd för den politiska ledningen i Sverige.

Avvikelse från resultatet av idealbildens inre kamp:

- Politiska mål har folkets stöd
- Aktörens medel är koherenta med målen
- Aktören kan skapa och använda sina medel fritt från begränsningar

Den tidigare uttryckta närheten till folkviljan begränsas på det politiska planet av att det i försvarsberedningen återfinns avvikande mening vad gäller vinsterna med militärt mellanstatligt samarbete. Det finns även en avvikelse kring förståelsen för vikten av folkviljan genom att beredningen bygger sitt resonemang kring en förväntan att andra länders opinion lägger vikt vid de svenska nationella målen. Då beredningens förslag till solidaritetsförklaring inte ger belägg för att vara accepterad av andra länders folk undermineras hela bilden av närhet till folkviljan på det politiska planet. Detta ses i sammanhanget graverande för den inre kampen för handlingsfrihet då den militära delen av föreslaget samarbete får sina mål (och även medel) från den folkvalda politiska ledningen. Om då mål och medel utformas efter en grund (i form av solidaritetsförklaringen) vilken inte har bäring mot folkviljan hos den presumtiva samarbetsnationen, finns en risk för att den militära nivån utformar medlet operativ förmåga i fel riktning. Detta ger då en sämre centrering av mål och medel ur det mellanstatliga perspektivet eftersom nationernas mål riskerar vara olika. I övrigt utgår det ur analysen gentemot den inre kampen avvikelser i form av att den militära nivån inte konsekvent tar hänsyn till centrering mellan mål och medel samt att skapade medel kan användas fritt från begränsningar. Tidsbrist eller komplexitet används i form av motiv till dessa avvikelser och dessa motiv föreligger inte i uppsatsens problemområde att analysera eller kritisera. Dock kan konstateras att avvikelserna återfinns och ger därmed en annan syn på innehållet i handlingsfrihet i det aktuella sammanhanget än den vilken framgår i idealbilden.

Avvikelse från resultatet av idealbildens yttre kamp:

- Motståndarens verkliga intention samt förmåga att uppfylla sina mål är klarlagd
- Motståndaren medel är obrukbara. Motståndaren kan ej påverka aktörens medel.
- Motståndaren är vilseledd

Närheten till området gällande motståndarens intention och förmåga innehåller ur det militära perspektivet en avvikelse vilken kan liknas vid ovan beskriven inkonsekvens. Det är inom området för gemensam omvärldsanalys avvikelsen återfinns genom avsaknad i bredd och djup av genomförd analys. När det gäller avvikelser inom området där motståndarens medel och förmåga att påverka aktörens egna medel står i centrum återfinns ingen tydligt fokus på området från den militära sidan. Dock finns den indirekta kopplingen vilken beskrivits tidigare. Här finns utrymme att anta en viss försiktighet i att göra denna avsaknad av direkt koppling till en avvikelse gentemot idealbilden då det militära förhållningssättet i frågan kan utgå från en idé om att påverkan på motståndaren är en självklar och naturlig del av den militära insatsen.¹⁰⁹ Tydlig är dock avvikelserna inom området där motståndaren skall undanhållas information kring egna mål och medel. Här återfinns ingen av markörerna i de bägge rapporterna. Detta kan tyda på att området inte är av vikt när handlingsfrihet skall förstås i en mellanstatligt byggande av operativ förmåga. Å andra sidan tar Försvarmakten i sin militärstrategiska doktrin ett tydligt ställningstagande för vikten av vilseledning och dess koppling till handlingsfrihet inom grunden för krigföringsförmågan, vilket tyder på att området är relevant även i ett mellanstatligt samarbete rörande den operativa förmågan. Detta eftersom när delar av den samlade operativa förmågan används i exempelvis i en insats, ligger krigföringsförmågan och användandet av manövertänkande till grund för agerandet.¹¹⁰

Konsekvenser och kritik

I det identifierade innehållet i kampen om handlingsfrihet för den operativa förmågan i en mellanstatlig kontext saknas den inre kampens område för folkviljan. Detta eftersom synen på denna enligt tidigare utgår från ett ensidigt nationellt perspektiv, vilket inte kan vara relevant när två eller flera stater skall samarbeta. Här föreligger allvarliga konsekvenser för handlingsfriheten på den nationella nivån då resurser vilka skapas tillsammans med annan nation vid en kris *inte utan tvivel* kan användas i linje med de svenska säkerhetspolitiska målen.¹¹¹ Vidare är avsaknaden av hänsyn taget till motståndaren och då framförallt hur vilseledning av denne påverkar handlingsfriheten i ett mellanstatligt uppbyggande av operativ förmåga en brist, vilken kan ge konsekvenser för hur och i vilken omfattning strategiska möjligheter att tillskansa sig handlingsfrihet ianspråkats. De strategiska avvägningarna kan bli snävare och inte fullt nyttja alla möjligheter om vilseledning i synnerhet, och motståndaren generellt, sett ignoreras eller tas för given i kampen om handlingsfrihet.¹¹²

Ovanstående är dock endast relevanta konsekvenser så länge uppsatsens teoretiska analysverktyg är vetenskapligt legitimt. Här finns utrymme för kritik då ramen för uppsatsens omfång utgör en utmaning i att hämta en större bredd i grunden för analysverktyget, d. v. s. mängden synsätt på handlingsfrihet från olika militärteoretiker. Av den anledningen har

¹⁰⁹ Se tidigare not angående Försvarmaktens egen doktrin och hur den beskriver synen på det militära maktmedlet.

¹¹⁰ MSD, s. 76, 88.

¹¹¹ Här finns utrymme för kritik vid användandet av teorier kring framförallt liberalism. Detta tas dock ej upp här med hänsyn till uppsatsens syfte.

¹¹² Se analysverktygets utformning och i synnerhet Sun Zis syn på handlingsfrihet. Även MDS, s. 76, 88.

ambitionen varit att tydligt motivera de val av teoretiker som föreligger analysverktyget i syfte att ge en bild av verktygets bredd och djup. Vidare utgör den vetenskapsteoretiska ansatsen för uppsatsen ett problem i att utvinna konsekvenser kring slutsatser för handlingsfrihet i det mellanstatliga samarbetet. Här föreligger en modell vilken medvetet byggs upp att utgöra en idealbild och som sådan inte aspirera på att ha en exakt motsvarighet i verkligheten. Detta utgör i sammanhanget en svaghet för möjligheterna att utgå från att identifierade konsekvenser är korrekta. Dock har inte uppsatsens syfte varit att identifiera eventuella konsekvenser utan i stället att ta det första steget i att undersöka vad mellanstatligt uppbyggande av operativ förmåga ger för effekt på innebörden av den nationella handlingsfriheten. Tänkbara konsekvenser återfinns här i form av en diskussion vilken syftar till att lyfta uppsatsens möjligen smala problemområde till ett större sammanhang.

Ytterligare kritik mot den identifierade förståelsen för handlingsfrihet är den vilken berör hur analysen saknar aspekter från ett bredare sätt att se på säkerhet och analys av säkerhet. I uppsatsens inledning påvisas hur avgränsningen mot den politiska och militära sektorn bör förstås i uppsatsen. Dock är det just denna avgränsning som utgör ett problem för värdet av det identifierade innehållet i handlingsfrihet. Det bör finnas aspekter inom den ekologiska och ekonomiska sektorn vilka påverkar vad handlingsfrihet innefattar även i uppsatsens relativt smala område. Framförallt kan samhällssektorn och dess analys av hur etiska förhållningssätt påverkar förståelsen för handlingsfrihet vara en tung faktor för kritik. Likväl återfinns vissa kopplingar till dessa områden genom den hänsyn vilken måste tas gentemot folkviljan (där etiska övervägningar kan återfinnas) samt hur ekonomin identifieras i form av ett medel vilket måste centreras med de politiska målen. Eftersom uppsatsens syfte är att förstå ett begrepp i ett särskilt sammanhang, och inom ett begränsat område, ger ändå resultatet en bild av en tänkbar förståelse. Detta trots de begränsningar vilka avgränsningarna ger.

Reflektion och förslag på fortsatt forskning

Författaren såg vid arbetes inledning en risk för att bindandet av medel i ett mellanstatligt samarbete skulle ge begränsningar i den nationella handlingsfriheten, eftersom nationen inte ensamt ägde medlen för den operativa förmågan. Om någon relevans föreligger i analysverktyget vilket utvisar vad handlingsfrihet bör innehålla, innebär det att nationell handlingsfrihet inte begränsas av att medel binds, utan snarare av att ingen hänsyn och analys av motståndaren föreligger samt att folkviljan tycks åsidosättas. Detta blir vid en reflektion mer tydligt och logiskt om man tillåter sig att se i det här fallet Sverige och Norge i form av en aktör för säkerhetspolitik istället för två. Här i ligger ett intressant område att undersöka i sammanhanget för säkerhetspolitiskt mellanstatligt samarbete. Hur kan ett ömsesidigt stärkande av försvarslösningar utgöra ett steg mot att växa ihop till en aktör? Vilka politiska grunder finns för ett sådant agerande och sammanflätning?

Forskning kring begrepp och betydelsen av begrepp i olika sammanhang bör vara intressant för Forsvarsmakten då det ger en förståelse för hur sammanhang kan påverka ett begrepps betydelse. Att en betydelse ändras kan tyckas vara omvänd logik eftersom man kan säga att begrepp saknar relevans i vissa sammanhang. Men om det undersökta ordets betydelse är av vikt för Forsvarsmaktens centrala verksamhet, kan forskningen ge nya idéer om hur viss verksamhet faktiskt påverkar vår förståelse för vad begreppet innefattar. Bara att inse att begrepp utvecklas och förändras i sin betydelse upplevs i sammanhanget av reflektion vara en bra grund för att vidare diskutera och undersöka utvecklingen av verksamheten.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Nils Andrén, *Säkerhetspolitik: Analyser och tillämpningar*, 2:a uppl. (Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2002)

André Beaufre, *Modern strategi för fred och krig*, (Librairie Armand Colin, Stockholm, 1963)

Ludvig Beckman, *Grundbok i idéanalys*, 1:a uppl. (Santérus Förlag, Stockholm, 2005)

Ooi Kee Beng och Bengt Pettersson (red), *Sun Zis Krigskonst*, (Försvvarshögskolan, Operativa institutionen, 1999)

Ulf Bjereld m. fl. *Varför vetenskap?*, 3:e uppl. (Studentlitteratur, Lund, 2009)

Barry Buzan (m. fl.), *Security: A New Framework for Analysis*, (Lynne Rienner Publishers Inc. Boulder, Colorado, USA, 1998)

Carl von Clausewitz, *Om Kriget*, översättning Hjalmar Mårtensson, (Bonniers, Stockholm, 2002)

Martin van Creveld, *The Art of War: War and Military Thought*, (Cassell, London, 2000)

Michael W. Doyle, *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*, (W. W Norton & Co, Inc., New York, USA, 1997)

Mao Tse-tung, *On Guerrilla Warfare*, översättning Samuel B. Griffith II, (University of Illinois Press, Chicago, USA, 2000)

Rupert Smith, *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*, (Vintage Books, New York, 2008)

Andra tryckta källor

Försvvarsmakten, *Ett hållbart försvar för framtida säkerhet: Slutrapport från perspektivplaneringen (PerP) 2007*

HKV skv 23 200:73266, *Ömsesidigt förstärkande försvarslösningar: Norsk-svensk studie av möjligheterna till fördjupat samarbete*, (Försvvarsmakten, Stockholm, 2007-08-30)

Försvvarsmakten, *Militärstrategisk doktrin (MSD)*, (Försvvarsmakten, Stockholm, 2002)

Försvvarsmakten, *Doktrin för gemensamma operationer (DgemO)*, (Försvvarsmakten, Stockholm, 2005)

Bo Ljung och Karlis Neretnieks (FOI-R—2734—SE), *Nordisk försvarspolitisk samverkan: fortsättningsstudie. Strategiska mål och operativa behov – nationella eller gemensamma*, (Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Avd för Försvarsanalys, Stockholm, 2009)

Försvarsberedningens rapport, Ds 2008:48, *Försvar i användning*, (Försvarsdepartementet, Stockholm, 2008)

Uppsatser

Jonas Hällström, *En jämförelse mellan krigsvetare och Försvarsmakten avseende synen på egenskaper och karaktär hos militära chefer*, c- uppsats, (Försvarshögskolan, ChP, Stockholm, 2009)

Caroline Ulvros, *Vad bör sägas? En begreppsanalys av förändringar i synen på yttrandefrihet*, c-uppsats, (Lunds universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Lund, 2008)